

Шульга Наталія Дмитрівна,
*кандидат технічних наук, директор Київського
транспортно-економічного коледжу*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ІНСТРУМЕНТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Анотація. У статті автор розкриває основні шляхи вдосконалення державної освітньої політики як інструмента соціально-економічного розвитку країни. Зокрема, наголошується на необхідності збереження наступності у державній освітній політиці, системного аналізу досягнень і прорахунків попередніх планованих реформ; стабільності вектора державної освітньої політики, оскільки важливою умовою для здійснення освітніх реформ є їх довготривалість, а тому державна освітня політика повинна забезпечувати стабільність їх проведення. Особливу увагу зосереджено на питаннях забезпечення якості освіти, а також розвитку людського капіталу.

Ключові слова: державна освітня політика, якість освіти, реформи, людський капітал.

Шульга Наталия Дмитриевна

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ КАК ИНСТРУМЕНТА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Аннотация. В статье автор раскрывает основные пути совершенствования государственной образовательной политики как инструмента социально-экономического развития страны. В частности, отмечается необходимость сохранения преемственности в государственной образовательной политике, системного анализа достижений и просчетов предыдущих планируемых реформ; стабильности вектора государственной образовательной политики, поскольку важным условием для осуществления образовательных реформ является их долговечность, а потому государственная образовательная политика должна обеспечивать стабильность их проведения. Особое внимание уделено вопросам обеспечения качества образования, а также развития человеческого капитала.

Ключевые слова: государственная образовательная политика, качество образования, реформы, человеческий капитал.

Natalia Shulga

THE MAIN DIRECTIONS OF IMPROVEMENT NATIONAL EDUCATION POLICY AS A TOOL OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract. The author of the article reveals the main ways of improving of the state educational policy as a tool for socio-economic development of the state.

Particularly in the article it is emphasized the need of maintaining the continuity in the state educational policy, system analysis of achievements and failures of previous planned reforms; stability of the state educational policy vector, as an important condition for the implementation of educational reforms is their long time duration, and therefore the national education policy must ensure the stability of their conduct. Particular attention is paid to issues of education quality assurance and the development of human fund.

Keywords: *state educational policy, the quality of educational reform, human fund.*

Постановка проблеми

У «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» зазначається, що за роки незалежності державна освітня політика пройшла три етапи свого розвитку і була спрямована на створення ефективної самодостатньої національної освітньої системи.

Перший етап (1991–2002) — період національної самоідентифікації в освіті: Закон Української РСР «Про освіту» (1991), Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (1991), Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993), Закони України «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про вищу освіту» (2002), «Національна доктрина розвитку освіти» (2002).

Другий етап (2003–2013) — формування державної освітньої політики в новому методологічному і соціально-економічному контексті, що «визначався процесами європейської інтеграції та світової глобалізації, прискоренням розвитку людства на дослідницько-інноваційних засадах. Зріло розуміння невідворотності імперативних характеристик і детермінувальних впливів загальноцивілізаційного поступу та загрози відставання України, її освітньої та наукової галузей від темпів планетарного розвитку і головне невідповідності типу прогресу людства»¹¹.

Новий *третій етап (2014 – до теперішнього часу)* у житті держави, як відомо, обтяжений соціально-економічною кризою, пов'язаною з російською агресією, що поставила країну перед необхідністю розв'язувати надскладні проблеми, мобілізувавши усі наявні ресурси. Незважаючи на такі складні обставини, для цього періоду характерна комплексна модернізація освітньо-наукової галузі. Саме в цей період ухвалено Закон України «Про вищу освіту» (2014), Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2015). У листопаді 2014 р. було запропоновано для широкого обговорення в суспільстві «Концепцію розвитку освіти України на 2015–2025 роки». У 2016 р. на обговорення громадськості представлено Проект «Нова школа: простір освітніх можливостей», яким, як зазначила міністр освіти і науки України Л. Гриневич,

¹¹ Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ : Педагогічна думка, 2016. — 448 с.

«розпочинається реформа, яка на десятиріччя визначить освітній ландшафт України»¹⁴.

Очікувана реформа, на думку авторів проекту, має зупинити негативні тенденції, що мають місце, натомість перетворить українську школу на важіль соціальної рівності, економічного розвитку і конкурентоспроможності України¹⁴.

Постало питання, які заходи необхідно передбачити, які шляхи слід обирати, щоб забезпечити реальне вдосконалення державної освітньої політики як інструмента соціально-економічного розвитку країни. Адже відомо, що визначення пріоритетів є важливою умовою ефективності здійснюваних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам, пов'язаним з розкриттям сутності освіти, її розвитком і реформуванням, накресленням основних напрямів модернізації цієї галузі в сучасних умовах української реальності присвячено праці В. Андрущенка, В. Войтова, Г. Гайсіної, Г. Клімової, В. Кременя, О. Локшиної, М. Михальченка, О. Овчарук, А. Субетто, П. Хобзея та ін. Концептуальні засади модернізації освіти розкриваються у працях Б. Гершунського, Б. Євтуха, В. Кременя, В. Журавського, М. Зубрицької, О. Катеринчука, Є. Краснякова та ін. Сутність, методологічні засади та різні аспекти формування державної освітньої політики, механізми її впровадження розкрито в працях Д. Дзвінчука, С. Клепка, Є. Краснякова, С. Крисюка, В. Лугового, Т. Лукіної, Л. Наливайка, Л. Прокопенка, В. Савельєва, Г. Стасюка та ін. Проблемам людського капіталу та важливості його врахування в державній освітній політиці присвячено праці О. Бородіна, В. Гетало, О. Грішної, Е. Денісона, І. Каленюка, С. Клепка, Л. Тертичної та ін.

Виділення невирішених раніше аспектів загальної проблеми. Комплексного аналізу шляхів удосконалення державної освітньої політики як інструмента соціально-економічного розвитку країни здійснено не було.

Мета і завдання дослідження. На основі аналізу сучасного стану розвитку освіти та державної освітньої політики України визначити шляхи удосконалення державної освітньої політики як інструмента соціально-економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу

Як показав проведений нами аналіз, незавершення реформ стало негативною тенденцією останніх років. Причиною постійних кризових явищ в освіті, на нашу думку, може бути відсутність глибокого аналізу попередніх реформ, а також нестабільність щодо здійснення державної освітньої політики, що часто пов'язано зі зміною політичного курсу та керівництва країни.

Ми переконані, що одним із шляхів удосконалення державної освітньої політики повинна стати стабільність вектора державної освітньої політики,

¹⁴ Проект для обговорення «Нова школа: простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>

збереження наступності у державній освітній політиці, системний аналіз досягнень і прорахунків попередніх планованих реформ.

Для успішного здійснення реформ надзвичайно важливим є часовий ефект. Державну освітню політику можна оцінювати тільки в довгостроковій перспективі, оскільки будь-які більш чи менш масштабні зміни вимагають терпіння, що не завжди враховується розробниками реформ.

Так, професори Стенфордського університету змоделювали вплив на економіку освітніх реформ, які розраховані на 10, 20 і 30 років, для поліпшення успішності учнів на 0,5 стандартного відхилення в момент здобуття середньої освіти. Автори припустили, що реформи діють лінійно, отже, наприклад, 20-річна реформа, яка забезпечує приріст досягнень учнів у розмірі 0,5 стандартного відхилення, підвищуватиме їхню успішність на 0,025 стандартного відхилення щороку протягом усіх етапів реформи.

Автори припустили, що вплив реформи на економіку є пропорційним середньому рівню освітніх досягнень населення працездатного віку, тобто відповідних успіхів працівники досягають упродовж 35 років своєї трудової діяльності. Автори розраховували середні рівні досягнень, спираючись на поступове підвищення освіченості людей, які закінчують школу, на різних етапах реформи. Наслідки освітньої реформи не відчужаються цілком до закінчення терміну 35 років після неї, тобто для 10-літньої реформи — до закінчення 45 років, як вийде їй термін. «Наша пропозиція, — зазначають автори, — про лінійний вплив, що залежить від досягнень середнього рівня по всій робочій силі, імовірно, є консервативною, оскільки нові технології, що залежать від краще навчених кадрів, можуть бути запроваджені за наявності значної кількості більш кваліфікованих працівників, тобто для цього потрібне поліпшення освіти всієї робочої сили»¹⁸.

У процесі дослідження автори довели, що за будь-яких масштабів підвищення академічних досягнень реформа, проведена в короткі терміни, значно впливатиме на економіку просто завдяки тому, що «більш високоякісні працівники» домінуватимуть у середовищі робочої сили. Наприклад, 20-літня реформа забезпечить підвищення ВВП на 5% (порівняно з економікою без підвищення якості освіти). П'ять процентів ВВП — це суттєво вище, ніж витрати середньої країни на всю початкову і середню освіту, отже, реформи, що забезпечують зростання ВВП, які із запасом перекривають усі витрати на початкову і середню освіту, справді, важливі. При цьому навіть 30-літня програма реформ сприятиме підвищенню реального ВВП більш як на 5 відсотків.

Автори переконані, що подальше прогнозування обсягу чистих вигод від підвищення якості освіти на пореформенний період яскраво ілюструє довготривалі ефекти реформи. За 75-річного горизонту планування 20-річна

¹⁸ Ханушек Э. Роль качества образования в экономическом росте [Электронный ресурс] / Э. Ханушек, Л. Вессман. — Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/05/06/1268032613/5.pdf>

реформа дає змогу створити реальний ВВП на 36% більший, ніж він був би за відсутності змін у якості освіти¹⁸.

Отже, важливою умовою для здійснення освітніх реформ є їх довготривалість, а тому державна освітня політика повинна забезпечувати стабільність їх проведення.

Одним із головних завдань сучасної реформи є якість освіти як один із важливих чинників забезпечення соціально-економічного зростання. «Наше завдання, — наголошує міністр освіти і науки України Л. Гриневич, — кожній дитині дати доступ до якісної освіти. Успіх України полягає в тому, щоб побудувати суспільство освіченого загалу, бо кожна дитина, попри її здібності, має право на успіх у житті, на максимальне розкриття власних здібностей, яке може запропонувати якісна освіта»⁶.

Таке завдання, на нашу думку, є цілком реальним. Оскільки, згідно з теорією, одним із вагомих важелів, за допомогою якого державна освітня політика може бути інструментом соціально-економічного розвитку суспільства, є якість освіти. Якість освіти розвиває творчий потенціал кожної особистості і тим самим виступає найбільш універсальним ресурсом цивілізації; змінює погляди людей на власну поведінку та дії оточення, що сприяє коригуванню цілей економічної діяльності суб'єктів; посилює координаційний ефект, формуючи якісні характеристики суспільної свідомості, які підвищують рівень соціального взаєморозуміння та взаємодії в суспільстві; сприяє зростанню рівня кваліфікації працівників, розвитку ділових якостей, позитивно впливає на ефективність праці, підвищуючи її продуктивність, а також сприяє зростанню людського й інтелектуального капіталу. Усе це разом забезпечує зростання темпів соціально-економічного розвитку¹⁰.

Цікавим з цього погляду є думка професора Стенфордського університету Е. Ханушека, який провів глибокі дослідження взаємозв'язку якості освіти й економічного зростання. Він звертає увагу на те, що суттєвим недоліком у державній освітній політиці є те, що головна увага приділяється збільшенню видатків на освіту для більш повного охоплення населення освітою без урахування надання якісних знань.

Такий підхід, на думку дослідника, упускає саму суть освіти. «Тим часом ігнорування якості освіти у процесі міжкраїнних порівнянь є ще більш кричущим, ніж у випадку аналізу окремих країн. У жодному разі не можна вважати, що середній учень у школі Гани або Перу одержить той самий обсяг знань, що і такий самий учень у школі Фінляндії чи Південної Кореї. Автор переконаний, що, безумовно, один рік навчання не дає однакового обсягу знань, незалежно від якості системи освіти, у якій він надається. Приріст в

¹⁸ Ханушек Э. Роль качества образования в экономическом росте [Электронный ресурс] / Э. Ханушек, Л. Вессман. — Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/05/06/1268032613/5.pdf>

⁶ Гриневич Л. Нова українська школа. Нам потрібен не тюнінг системи, а нові результати [Електронний ресурс] / Л. Гриневич. — Режим доступа : <http://pedpresa.ua/166195-nova-ukrayinska-shkola-nam-potriben-ne-tyuning-systemy-a-novi-rezultaty-liliya-grynevych.html>

¹⁰ Матюк Т. В. Роль освіти в економічному розвитку суспільства / Т. В. Матюк // Економічний вісник. — 2013. — № 3. — С. 21–30.

академічних навичках буде різним, залежно від ефективності системи освіти, якості викладання, освітньої структури і навчальних програм. Ось чому, оцінюючи вплив освіти на економічне зростання, не треба враховувати, скільки часу учні провели у школі, багато важливіше сконцентруватися на тому, чого вони за цей час навчилися¹⁸.

Як бачимо, якість освіти стає стратегічним чинником у розвитку науково-технічного прогресу, освоєння наукоємних технологій, упровадження інновацій, становлення інформаційної цивілізації, постіндустріального типу економіки на тлі глобалізації, зростання ролі людського капіталу, підвищення якості життя і стабільності суспільства.

Сьогодні, зазначається в щорічній доповіді Організації Об'єднаних Націй за 2015 р., «технологічна революція демонструє технологічні зміни, зорієнтовані на високу кваліфікацію, висуваючи ідею, що чистий ефект від упровадження нових технологій сприяє скороченню попиту на кадри висококваліфіковані...

На вершині піраміди знаходитимуться гарні робочі місця для осіб з високим рівнем освіти, знань і вмінь»⁷.

Практика індустріально розвинених країн свідчить про якісно інший, вищий рівень залежності результатів економічного розвитку від людини, її професійних знань, умінь, здібностей, моральної мотивації і соціального самопочуття, що безпосередньо впливає на працю, ставлення до праці, на надійність і скоординованість усіх ланок виробничого процесу¹².

Тому курс, який сьогодні Україна бере у своїй державній освітній політиці, зокрема, спрямованість освітньої реформи на підвищення якості освіти, якості знань, справді, видається правильним. У цьому ж аспекті слід розглядати й якість навчальних закладів усіх рівнів, які є провідниками і виконавцями державної освітньої політики.

З якістю освіти, яка є важливим чинником економічного розвитку держави, пов'язаний не менш важливий інший — людський — капітал. У державній освітній політиці він розглядається як інструмент соціально-економічного розвитку, як рівноправний і самостійний виробничий чинник, рівень і накопичення якого здатні суттєво впливати на економічне зростання держави⁴.

Згідно з даними Світового банку, який проаналізував 192 країни, головним чинником економічного багатства країни є людський капітал, який тісно взаємодіє з суспільством і державою.

¹⁸ Ханушек Э. Роль качества образования в экономическом росте [Электронный ресурс] / Э. Ханушек, Л. Вессман. — Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/data/2011/05/06/1268032613/5.pdf>

⁷ Доклад о человеческом развитии 2015. Труд во имя человеческого развития [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf

¹² Нестерова Д. В. Инвестиции в образование как фактор экономического роста [Электронный ресурс] / Д. В. Нестерова. — Режим доступа : http://elar.ufru.ru/bitstream/10995/3586/2/prof_uieup_1_nesterova.pdf

⁴ Вишневская Н. Т. Комментарий к статье Э. Ханушека и Д. Кимко «Школьное образование, качество рабочей силы и экономической рост» / Н. Т. Вишневская // Вопросы образования. — 2006. — № 1. — С. 194–196.

Виявлено, що внесок людського капіталу в соціально-економічний розвиток країни становить 64%, тоді як внесок фізичного капіталу — 16%, природного — 20%. А в таких розвинених країнах, як Німеччина, Швейцарія, Японія, перевага людського капіталу становить 80%^{9; 17}.

Завдяки людському капіталу, найбільш кваліфікованій робочій силі стає можливим упровадження всього нового, що дає змогу економіці працювати ефективно, забезпечити поліпшення умов життя людей.

Сьогодні встановлено чіткий і суттєвий зв'язок між інвестиціями в людський капітал і соціально-економічним зростанням. Так, підвищення рівня компетенції на 1% стосовно міжнародного середнього показника супроводжується зазвичай 2,5% відносним зростанням продуктивності праці і 1,5% ростом валового національного продукту на одну особу. У трьох країнах, де в процесі дослідження людський капітал найбільш виразно поліпшив показники між старшим і молодшим поколіннями (Бельгії, Фінляндії та Італії), зростання продуктивності на одного робітника було набагато вищим, ніж середній показник. Водночас там, де спостерігалось недостатнє поліпшення компетенції (Нова Зеландія, Швеція і США), економічне зростання відбувалося повільніше^{8; 20; 21}.

Звернімося до одного з найважливіших показників, який характеризує рівень розвитку людського капіталу. Це індекс людського капіталу.

Згідно зі Щорічною Доповіддю ООН за 2015 рік «Робота задля людського розвитку», Україна посідає 81-ше місце серед 187 країн світу (0,734), піднявшись на 2 позиції з 83-го місця у 2013 р.^{22; 7}.

До показників розвитку країни, які допомогли нам посісти 81-ше місце, належать: рівень охоплення освітою, рівень та тривалість життя громадян.

За підрахунками О. Гізело, український індекс менший за середнє значення цього показника для країн із високим рівнем людського розвитку (0,735) і для країн Європи та Центральної Азії (0,738). Найближчими сусідами України, за цим показником, є Перу та Беліз. Лідери індексу людського розвитку ООН — Норвегія, Австралія, Швейцарія, Нідерланди і США⁵.

⁹ Кубатко О. В. Інвестування в людський капітал як фактор зростання конкурентоспроможності підприємства / О. В. Кубатко, Ж. С. Пронікова // Механізм регулювання економіки. — 2013. — № 3. — С. 92–99.

¹⁷ Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — Київ : Основа, 2006. — 592 с.

⁸ Козлова В. В. Вплив людського капіталу на економічний ріст [Електронний ресурс] / В. В. Козлова, В. І. Невмержицький. — Режим доступу : <http://intkonf.org/kozlova-v-v-ken-nevmerzhitkiy-v-i-vpliv-lyudskogo-kapitalu-na-ekonomichniy-rist/>

²⁰ A breakthrough in measuring the knowledge economy [Electronic resource] // The Economist. — 2004. — August, 28th. — URL : <http://www.economist.com/node/3127844>

²¹ The Productivity Riddle [Electronic resource] // Strategy+Business. — Winter, 2006. — Issue 45. — URL : <http://www.strategy-business.com/article/06402?gko=bbac3>

²² Human Development Report 2014 : Sustaining Human Progress : Reducing Vulnerabilities and Building Resilience [Electronic resource]. — URL : <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2014>

⁷ Доклад о человеческом развитии 2015. Труд во имя человеческого развития [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf

⁵ Гізело О. І. Інвестиції в людський капітал як умова соціального розвитку України / О. І. Гізело // Ринок праці та зайнятість населення. — 2015. — № 1. — С. 11–14.

Однак населення нашої держави (стовідсотково) здобуває початкову освіту, що дає нам можливість отримати світову першість за цією складовою в усіх вікових групах. Рівень охоплення населення України середньою освітою — 99% (за цим показником ми знаходимося у першій десятці), а вищою — 22%¹⁶.

Водночас, незважаючи на сильні позиції України, пов'язані з освітою, цей показник, як свідчить практика, не дає належних соціально-економічних ефектів¹⁵.

Постає закономірне питання: що є причиною такого становища?

По-перше, спеціалісти з вищою освітою не завжди здатні застосувати теоретичні знання на практиці; по-друге, корупція освітньої сфери, що безпосередньо впливає на рівень якості освіти; по-третє, низький рівень оплати, а отже, спеціалісти не зацікавлені у своїй праці, мало мотивовані; по-четверте, високий рівень безробіття; по-п'яте, відсутність належного попиту підприємств на інтелектуальний потенціал, що пов'язано з незадовільним станом модернізаційних процесів у різних галузях господарства; по-шосте, відтік «мізків» за кордон у пошуках кращого життя в більш перспективних країнах тощо.

Через таку ситуацію надзвичайно важливо в державній освітній політиці враховувати інвестиційну спрямованість стосовно людського капіталу, який «визначається досягнутим рівнем знань, кваліфікації, вмінням працювати; потенційними здібностями населення країни, здатністю забезпечувати інноваційний розвиток продуктивних сил. Для досягнення саме такої якості людського капіталу необхідне інвестування, яке забезпечуватиме рівень освіти і науки, достатній для виконання економічної функції та постійного відтворення інтелектуального людського капіталу — капіталу, втіленого в людях, здатних створювати нове»^{1; 3}.

За підрахунками західних та вітчизняних економістів, майже третина приросту валового внутрішнього продукту в розвинутих країнах світу нині забезпечується ефективною державною освітньою політикою, спрямованою на забезпечення інвестицій у сферу освіти¹⁹.

Як свідчить статистика, інвестиційні вкладення в людський капітал в Україні надто низькі, зокрема, удвічі нижчі, ніж у європейських країнах і майже утричі, ніж у США⁵. Інвестиційні вкладення в людський капітал у 2013 р. у

¹⁶ Рівень розвитку людського капіталу України у 2015 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analytika/riven-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-ukrayiny-u-2015-roci>

¹⁵ Рейтингові оцінки розвитку людського капіталу 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analytika/rejtingovi-ocinky-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-2016>

¹ Амосов О. Формування людського капіталу в умовах інноваційної економіки: методологічний аспект [Електронний ресурс] / О. Амосов, А. Дегтяр. — Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/3/08.pdf>

³ Білецький О. В. Оцінка впливу освітньої компоненти людського капіталу на економічний розвиток держави / О. В. Білецький // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2015. — № 3. — С. 74–79.

¹⁹ Яненко І. Г. Роль освіти і науки для економічного росту і розвитку суспільства / І. Г. Яненко // Економіка та держава. — 2015. — № 7. — С. 6–9.

⁵ Гізело О. І. Інвестиції в людський капітал як умова соціального розвитку України / О. І. Гізело // Ринок праці та зайнятість населення. — 2015. — № 1. — С. 11–14.

процентному еквіваленті до ВВП становили 8,8. Для порівняння: у Німеччині — 16,72, у Франції — 17,55, у Польщі — 11,84, у США — 23,41¹³.

Згідно з теорією американського економіста Г. Беккера, інвестиції в людський капітал мають свої особливості: формування людського капіталу вимагає від самої людини і всього суспільства значних затрат; інвестиції в людський капітал забезпечують власникові в майбутньому отримання більш високого доходу; економічно-соціальний ефект забезпечують значні за обсягом, тривалі за часом та інтегральні за характером вкладення в людський капітал². І тому багато країн, здійснюючи державну освітню політику, спрямовують її на проведення реформ у галузі фінансування освіти, «переважна частина з яких пов'язана зі зміною механізмів розподілу ресурсів шляхом прямих взаємозалежностей між державними ресурсами і результатами діяльності закладів і конкурентного підходу до загального розподілу ресурсів»¹⁹.

Відомо, наприклад, що в таких країнах, як США, Південна Корея, Австралія, Австрія тощо, де частка витрат на освіту вища за 2% від ВВП, рівень приватних інвестицій в освіту є вищим [там само].

Група вчених Інституту економіки та прогнозування НАН України, розглядаючи співвідношення державних витрат (на макрорівні) на одного учня до ВВП на людину, виявила, що в Україні ці частки є найменшими у початковій і середній освіті, тоді як, наприклад, в Італії, цей показник удвічі більший. Щодо вищої освіти, то автори відзначають кращу ситуацію у цій галузі: показник України більший, ніж у 5 країнах (Франції, Греції, Ісландії, Італії, Португалії), але менший, ніж у інших 15 країнах, що входять до групи High income¹⁷.

В. Геєць і А. Савчук, аналізуючи співвідношення, що склалися в Україні щодо державних витрат на освіту між окремими її видами, констатують нераціональність їх розподілу між початковою, середньою і вищою освітою¹⁷. Це є надзвичайно тривожним симптомом.

Формуючи і реалізуючи державну освітню політику стосовно інвестицій у людський капітал, треба реально усвідомлювати, на що, насамперед, необхідно спрямовувати ці вкладення.

Наприклад, щоб інвестиції працювали на сучасному етапі розвитку нашої країни, треба з'ясувати, якій освіті (базовій чи вищій) слід надавати перевагу. Для цього необхідно продумати такий механізм інвестування освіти, який забезпечував би ефективність розподілу фінансових ресурсів.

Важливо також, здійснюючи державну освітню політику, спрямовану на забезпечення ефективності людського капіталу, враховувати оптимальне

¹³ Потапенко С. Д. Особливості державного інвестування у людський капітал на сучасному етапі [Електронний ресурс] / С. Д. Потапенко, Л. А. Мироненко. — Режим доступу : http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4729/1/vcheni_zapysky_14%282%29_12_%2839-47%29.pdf

² Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход : избранные труды по экономической теории / Г. С. Беккер. — М. : ГУ ВШЭ, 2003. — 672 с.

¹⁹ Яненкова І. Г. Роль освіти і науки для економічного росту і розвитку суспільства / І. Г. Яненкова // Економіка та держава. — 2015. — № 7. — С. 6–9.

¹⁷ Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — Київ : Основа, 2006. — 592 с.

поєднання державних інвестицій з приватними, здійснювати постійний контроль, порівняння й аналіз ефективності інвестицій у різні активи людського капіталу.

Висновки

З'ясовано, що однією з причин постійних кризових явищ в освіті може бути відсутність аналізу попередніх реформ, а також нестабільність щодо здійснення державної освітньої політики через зміну політичного курсу та керівництва країни. Тому одним із шляхів удосконалення державної освітньої політики має стати збереження наступності державної політики у сфері освіти, системний аналіз досягнень і прорахунків попередніх планових реформ.

Виробляючи стратегічні напрями державної освітньої політики, слід розглядати якість освіти як один з важливих чинників забезпечення соціально-економічного зростання країни, виокремлюючи такі важливі форми інституалізації державної освітньої політики, як: вибір і конкуренція, децентралізація, підзвітність та контроль.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

З метою вдосконалення державної освітньої політики як інструмента соціально-економічного розвитку країни необхідно:

- передбачити вдосконалення законодавчої і нормативної бази із моніторингу й оцінювання якості освіти, розробити реальні дієві механізми для забезпечення незалежного експертного оцінювання якості освіти, розроблення параметрів оцінювання процесів і результатів освітньої галузі. Приділяти постійну увагу забезпеченню якості викладання в навчальних закладах, спрямовувати вагомі зусилля на підвищення професіоналізму і компетентності вчителів та професорсько-викладацького складу, поліпшуючи матеріальні стимули та інші заохочення, тобто створювати мотиваційну систему підвищення професійних якостей та продуктивності у роботі педагогічних працівників;

- запровадити ефективне довгострокове прогнозування потреби у кваліфікованих працівниках та спеціалістах для економіки країни, створити умови для підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці; забезпечити взаємодію між зацікавленими в розвитку ринку праці та освітніх послуг органами державного управління, системою професійної освіти, роботодавцями та працівниками;

- забезпечити послідовність і системність у процесі реалізації державної освітньої політики.

З метою розвитку людського капіталу, як провідного чинника соціально-економічного розвитку країни, слід спрямовувати державну освітню політику на створення ефективної системи нормативно-правового регулювання цього процесу, забезпечення рівноваги й ефективності інвестування в освіту, науку, професійну підготовку, що забезпечить ефективний соціально-економічний розвиток держави.

Список використаних джерел

1. Амосов О. Формування людського капіталу в умовах інноваційної економіки: методологічний аспект [Електронний ресурс] / О. Амосов, А. Дегтяр. — Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc/3/08.pdf>
2. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход : избранные труды по экономической теории / Г. С. Беккер. — М. : ГУ ВШЭ, 2003. — 672 с.
3. Білецький О. В. Оцінка впливу освітньої компоненти людського капіталу на економічний розвиток держави / О. В. Білецький // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2015. — № 3. — С. 74–79.
4. Вишневская Н. Т. Комментарий к статье Э. Ханушека и Д. Кимко «Школьное образование, качество рабочей силы и экономический рост» / Н. Т. Вишневская // Вопросы образования. — 2006. — № 1. — С. 194–196.
5. Гізело О. І. Інвестиції в людський капітал як умова соціального розвитку України / О. І. Гізело // Ринок праці та зайнятість населення. — 2015. — № 1. — С. 11–14.
6. Гриневич Л. Нова українська школа. Нам потрібен не тюнінг системи, а нові результати [Електронний ресурс] / Л. Гриневич. — Режим доступу : <http://pedpresa.ua/166195-nova-ukrayinska-shkola-nam-potriben-netyuning-systemy-a-novi-rezultaty-liliya-grynevych.html>
7. Доклад о человеческом развитии 2015. Труд во имя человеческого развития [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf
8. Козлова В. В. Вплив людського капіталу на економічний ріст [Електронний ресурс] / В. В. Козлова, В. І. Невмержицький. — Режим доступу : <http://intkonf.org/kozlova-v-v-ken-nevmerzhitskiy-v-i-vpliv-lyudskogo-kapitalu-na-ekonomichniy-rist/>
9. Кубатко О. В. Інвестування в людський капітал як фактор зростання конкурентоспроможності підприємства / О. В. Кубатко, Ж. С. Пронікова // Механізм регулювання економіки. — 2013. — № 3. — С. 92–99.
10. Матюк Т. В. Роль освіти в економічному розвитку суспільства / Т. В. Матюк // Економічний вісник. — 2013. — № 3. — С. 21–30.
11. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ : Педагогічна думка, 2016. — 448 с.
12. Нестерова Д. В. Инвестиции в образование как фактор экономического роста [Электронный ресурс] / Д. В. Нестерова. — Режим доступа : http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/3586/2/prof_uieup_1_nesterova.pdf
13. Потапенко С. Д. Особливості державного інвестування у людський капітал на сучасному етапі [Електронний ресурс] / С. Д. Потапенко, Л. А. Мироненко. — Режим доступу : http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4729/1/vcheni_zapysky_14%282%29_12_%2839-47%29.pdf

14. Проект для обговорення «Нова школа: простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>
15. Рейтингові оцінки розвитку людського капіталу 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analitika/rejtingovi-ocinky-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-2016>
16. Рівень розвитку людського капіталу України у 2015 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://edclub.com.ua/analitika/riven-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-ukrayiny-u-2015-roci>
17. Україна у вимірі економіки знань / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — Київ : Основа, 2006. — 592 с.
18. Ханушек Э. Роль качества образования в экономическом росте [Электронный ресурс] / Э. Ханушек, Л. Вессман. — Режим доступа : <http://ecsosman.hse.ru/data/2011/05/06/1268032613/5.pdf>
19. Яненко І. Г. Роль освіти і науки для економічного росту і розвитку суспільства / І. Г. Яненко // Економіка та держава. — 2015. — № 7. — С. 6–9.
20. A breakthrough in measuring the knowledge economy [Electronic resource] // The Economist. — 2004. — August, 28th. — URL :
<http://www.economist.com/node/3127844>
21. The Productivity Riddle [Electronic resource] // Strategy+Business. — Winter, 2006. — Issue 45. — URL :
<http://www.strategy-business.com/article/06402?gko=bbac3>
22. Human Development Report 2014 : Sustaining Human Progress : Reducing Vulnerabilities and Building Resilience [Electronic resource]. — URL :
<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2014>

Natalia Shulga

THE MAIN DIRECTIONS OF IMPROVEMENT NATIONAL EDUCATION POLICY AS A TOOL OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

In the article author provides the main ways of improving the national education policy as a tool of social and economic development. It is noted that incomplete reforms was the negative trend of recent years. In the author's view, the cause of permanent crisis in education may be lack depth analysis of previous reforms and instability in the implementation of the national education policy, which often involves a change of policy and the country's leadership. For successful reform is extremely important time effect because state education policy can be assessed only in the long term. It is noted on the necessity of continuity in state education policy, system analysis of achievements and failures of previous planned reforms; vector stability of state education policy as an important condition for the implementation of education reforms is their long duration, and therefore the national education policy must ensure the stability of their conduct.

Particular attention is paid to issues of quality assurance and the on development of human capital. It is noted that due to human capital, the most skilled labor, it becomes possible introduction of a whole new, it allowing the economy to work effectively, provide better conditions of life. However, creating and implementing national education policy on investment in human capital, the author concludes that we should really understand on what it is first necessary to direct these investments.

Accordingly, it was suggested the ways of improving the national education policy as a tool for social and economic development, including improving the legal and regulatory framework for monitoring and evaluating the quality of education, development of real effective mechanisms for providing independent expert evaluation of the quality of education, developing options assessment processes and results of the educational sector; effective implementation of long-term forecasting needs skilled workers and professionals to the economy, creating the conditions for improving the competitiveness of young people in the labor market; consistent and systematic implementation of state educational policy.